

Zihin Farklı Bireyler için Tasarlanacak Bağımsız Yaşam Merkezlerinde Kullanıcı Özellikleriyle Şekillenen Mekânsal İhtiyaç Programı***

Nuriye Nida Çelebi Şeker¹
Saadet Aytis²

Makale Geliş Tarihi: 14.02.2022
Yayıma Kabul Tarihi: 05.04.2023

Öz

Engelli olarak tanımlanan bireylerin hem özel eğitime hem de aile içinde eksik kalmayan ama aşırıya da kaçmayan özel muameleye ihtiyaçları vardır. Hayatları boyunca yardıma ihtiyaç duymaları ve ebeveynlerinin kendilerinden önce dünyadan ayrılacağı gerçeğiyle, bu bireyler için yabancılık çekmeden, mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürebilmelerini sağlayacak ve ebeveynlerinin yaşamları sırasında alışık hale geldikleri yaşam standart ve alışkanlıklarını sürdürebilecekleri bir yaşam merkezinin varlığı önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında zihin farklı bireyler için tasarlanması düşünülen Bağımsız Yaşam Merkezi (BYM) 'nin mekânsal ihtiyaç programı kullanıcısının yani zihin farklı bireylerin özellikleri baz alınarak oluşturulmuştur. Oluşturulan bu mekanların; yer ve zamanlardaki özel koşullara göre; temel olan fonksiyonlar baz alınarak, bazı fonksiyonlar sadeleştirilerek/değiştirilerek ve/veya eklenerek uyarlanabilmesinin önemi vurgulanmış, genel yerleşim yaklaşımı ve tasarlanma amacı doğrultusunda benzer bir konuda hazırlanacak bir merkez için yol gösterici olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Tasarım, Bağımsız Yaşam Merkezi, Zihin Farklı Birey

SPATIAL NEEDS PROGRAM BASED ON MENTALLY DIFFERENT INDIVIDUALS PROPERTIES FOR INDEPENDENT LIVING CENTER DESIGN

Abstract

Individuals who are defined as disabled need both special education and special treatment within the family, which is not incomplete but not excessive. With the fact that they need help throughout their lives and that their parents will probably pass away before them, it is important for these individuals to have a life center that will enable them to live happily without feeling stranger and to maintain the living standards and habits that their parents provided during their lives.

In order to create the spatial needs program of the Independent Living Center (ILC), which is thought to be designed for mentally different individuals within the scope of the study, first of all, the characteristics/needs of the space user, that is, mentally different individuals are explained and functional relations of the spaces with each other are established. These created places; the importance of adapting it by simplifying/ changing and/or adding some functions, based on the functions that are basic according to the special conditions in the place and time, is emphasized, and it is aimed to be a guide for a center to be prepared on a similar subject in line with the general settlement approach and design purpose.

Keywords: Universal Design, Independent Living Center, Mentally Different Individuals

¹Arş. Gör. Dr. Nuriye Nida Çelebi Şeker, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, E-posta: nida.celebi@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3965-5744

²Doç. Dr. Saadet Aytis, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, E-posta: saadet.aytis@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5454-5936

* Çelebi Şeker, N. N. ve Aytis, S., ZİHİN FARKLI BİREYLER İÇİN TASARLANACAK BAĞIMSIZ YAŞAM MERKEZLERİNDE KULLANICI ÖZELLİKLERİYLE ŞEKİLLENEN MEKÂNSAL İHTİYAÇ PROGRAMI. Sanat ve Tasarım Dergisi, (31), 75- 96.

***"Bu çalışma Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenmiş olan "ZİHİN FARKLI BİREYLER İÇİN BAĞIMSIZ YAŞAM MERKEZİ TASARIM YAKLAŞIMLARI VE TASARIM REHBERİ ÖNERİSİ" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir."

GİRİŞ

Yaygın kullanımda ve literatürde farklı tanımlamalarla ifade edilen engellilik kavramı fiziksel ve zihinsel anlamda özel gereksinimlerin bulunması durumunu ifade etmektedir. Çoğunluğu baz alarak tasarlanmış çevreler ve eylemler, özel gereksinimli bireyler için çeşitli destekleri gerektirmekte; alışlagelmiş durumlar için farklılıklar yaratmaktadır. Çalışma kapsamında engelli ifadesi yerine farklı kelimesi kullanılmış; zihin farklı bireylere yönelik olarak çalışma yapılmıştır.

Zihinsel olarak farklılıkları ne olursa olsun, bireylerin, kendilerine has olağandışı özellikleri olduğu gibi aslında beklentileri, ihtiyaçları çoğunlukla her birey gibi olağandır. Farklılık zihinsel olabileceği gibi, fiziksel veya hem zihinsel hem fiziksel de olabilmektedir. Ayrıca canlıların hepsi birbirinden farklı özelliklere, yetilere, engellere, farklılıklara, ayrıcalıklara sahip olabilmektedir.

Hayatları boyunca yardıma ihtiyaç duymaları ve ebeveynlerinin kendilerinden önce dünyadan ayrılacağı gerçeğiyle, bu bireyler için yabancılık çekmeden, mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürebilmelerini sağlayacak ve ebeveynlerinin yaşamları sırasında alışık hale geldikleri yaşam standart ve alışkanlıklarını sürdürebilecek bir yaşam merkezinin varlığı önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın türetildiği tezin içeriğinde zihin farklı bireylerin özellikleri ve ihtiyaçlarına dayanarak mekân tasarımı için girdiler oluşturulmuş; dolayısıyla mekânsal ihtiyaç programı ortaya çıkmıştır. Bu mekanlar; fonksiyonel kalite ve evrensel tasarım ilkeleri ışığında yazar tarafından ortaya çıkarılan bazı parametrelerle desteklenerek mekânların tasarımında dikkat edilmesi gereken noktalar belirlenmiş, Bağımsız Yaşam Merkezi (BYM) tasarımına ışık tutacak bir rehber hazırlanmıştır. Tezden türetilmiş bu çalışmada ise, zihin farklı bireyler esas alınarak, onların, bağımsız ve alıştıkları standartlarda yaşam sürmelerini sağlayacak bir bağımsız yaşam merkezinin mekânsal ihtiyaç programı kısmına odaklanılmış, mekân tasarımı önerisinde bulunabilmek için öncelikle bu mekânın kullanıcılarının yani zihin farklı bireylerin özellikleri, sorunları ve ihtiyaçları hakkında bilgi verilmiştir.

ZİHİN FARKLI BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ VE İHTİYAÇLARI

Zihin farklı bireyler için önemli olan; farklılığın türü, adı ne olursa olsun özelliklerinde veya yetilerinde birbirlerine göre farklılıklar, üstünlükler olsa da herkes gibi en öncelikli yeme, uyuma, eğitim gibi temel gereksinimlerini karşılarken fazladan çaba sarf etmemek, engellenmemek ve yaşadıkları toplum tarafından kabul edilmek ve yaşamlarını alışık olduğu ortamlarda/mekanlarda standartla-

rını koruyarak sürdürmektir. Farklı olmalarına rağmen mekânsal olarak herkesin kullanımına uygun herhangi bir mekânda bazı eklemeler ve tedbirlerle hayatlarını bağımsız bir şekilde sürdürebileceklerdir. Bu eklemeler ve tedbirleri mekânlarda uygulayabilmek adına öncelikle kullanıcının özellikleri ve ihtiyaçları saptanmalı, bu doğrultuda mekanlara yön verilmelidir. Bu bağlamda özellikler ve ihtiyaçlar aşağıdaki başlıklarla sınıflandırılarak ele alınmış ve sıralanmıştır.

Öz Güven/Öz Benlik/Öz Saygı Gelişimi

İnsanların toplum içinde kendilerini ifade edebilmeleri, görünür olabilmeleri, hedeflerine ulaşabilmeleri ve herhangi bir konuda veya durumda kimseye bağımlı olmadan yaşayabilmeleri için öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi önemlidir.

Toplum baskısı, çevreden alınan olumsuz tepki ve geri bildirim, aşırı koruyucu veya ilgisiz aile, zihinsel yetersizlik ve bu yetersizlikten dolayı yaşamış oldukları başarısızlıklar, bu başarısızlıklardan doğan hata yapma korkusu, kendini düzenlemede yetersiz olmaları gibi sebepler, zihin farklı bireylerin öz güven, öz saygı ve öz benlik kavramlarının zayıf olmasına ve başarıya için çabalamaktan çabuk vazgeçmelerine neden olabilmekte; zamanlarını planlama ve yönetme, bir konu üzerinde dikkat toplama, üretken bir çevre oluşturma, sosyal kaynakları kullanma, hedef koyma, hedefi planlama, hedefe ilerleme, planı duruma göre değiştirme, kendilerini hayata göre yönlendirme açısından yetersiz ve yeni görevleri başlatma, sürdürme, tamamlama ve sorumluluk alma açısından da hem isteksiz hem yetersiz olmalarına sebep olmaktadır (Bolu Sert, 2017: 12-15).

Zihin farklı bireyler için bölünmüş faaliyet süreci, her aşama sonunda kazanma duygusunu kolaylıkla vereceğinden ve kazanma duygusu da başarıya duygusu tatminini sağlayacağından bireylerin sorumluluklarını yerine getirmesini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında aynı zamanda ekibin bir parçası olarak bazı roller üstlenme, birine yardım etme, bir işi başarıya hissi öz güven/öz benlik/öz saygı gelişimi açısından önem taşımaktadır¹. Hayatlarını tehlikeye sokmayacak ya da çok kritik olmayacak konularda onlara seçim yapma şansı tanınmalı, bağımsız oldukları, kabul edildikleri, önemsendikleri hissettirilmelidir.

Beslenme Düzeni & Fiziksel Aktivite & Uyku Düzeni

Her birey için beslenme, fiziksel aktivite ve uyku; vücudu, psikolojisi ve hayatını kaliteli devam ettirebilmesi açısından temel ve önemli ihtiyaçlardır. Zihin farklı bireylerin bazılarının tek taraflı beslenme, doyma hissini zayıf olması, pika sendromu, sürekli aynı yemeği yeme, fazla şekerli besinlere yönelme gibi yeme bozukluklarına sahip ve eğilimli olmaları sebebiyle beslenme konusu daha da önemli hale gelmektedir (Çıtak, 2016: 25-28), (Hakverdioğlu, 2006:

1 Saranlı, U. (2014, Aralık 16). ZİÇEV-Dada'nın Babasının Mektupları. Web: <https://www.zicev.org.tr/dada-nin-babasinin-mektuplarimakale-I> adresinden Temmuz 7, 2020 tarihinde alınmıştır.

8-30). Ayrıca birçok nedenle kilo alma eğilimi gösteren zihin farklı bireylerin çoğunluğu için kilo verme amaçlı; kilo problemi olmayanlar için de ruh ve beden sağlığı açısından fiziksel aktivitenin ve programlı yapılacak kondisyon hareketlerinin büyük önemi bulunmaktadır (Başar Şenyılmaz, 2017: 33-35), (Bolu Sert, 2017: 12).

Birçok insanda görülen uykuda bölünme, uykuya geçmede ve devam ettirmede güçlük, sık uyanma, çok erken kalkma, horlama, uyku apnesi gibi uyku problemleri zihin farklı bireylerde de yaygın olarak görülmektedir (Ağlamış, 2016: 19), (Çankaya, 2019: 19).

Bu duruma çözüm önerisi olarak; uygun beslenme programı ve eğitim&terapiyle beslenme bilinci oluşturulması amaçlanmalıdır. Mutfak aktiviteleri, atölyeleri, beslenme çalışmaları beslenme bilinci ve doğru beslenme farkındalığı oluşturulmasına destek olacaktır.

Fiziksel aktivitenin hayatın içinde düzenli bir şekilde yer alması ise öncelikle sağlık açısından, sonra da takıntı ve öfke kontrolü, kilo kontrolü, uyku düzeni sağlama, dikkat dağınıklığını engelleme, enerjiyi doğru kullanma açısından, en önemlisi de ilgi alanı oluşturma, başarıya duygusu tatmini, öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi bakımından çok daha önemli hale gelmektedir. Bunların gerçekleşmesi için de yoga, nefes terapileri, jimnastik, koşu, yüzme gibi etkinliklerin rutin şekilde hayatlarının bir parçası olması ve spor alanlarında faaliyet göstermeleri sağlanmalıdır. Ayrıca açık alanlarda ve uygun olan bazı kapalı mekânlarda yürüyüş, bisiklet, paten gibi parkurlar, tırmanma duvarları gibi fiziksel aktiviteyi destekleyen detaylar düşünülmelidir.

Ayrıca uygun uyku düzenini oluşturmak adına uyku rutinleri sağlanabilir, uykuya geçmeye ve devam ettirmeye yardımcı olacak uyku arkadaşları edindirilebilir. Uyku mekânları ve uyku düzeni, uyku kalitesini sağlamayı ve devam ettirmeyi destekleyecek şekilde düşünülmelidir.

Özel Eğitim

Eğitim her bireyin hakkı olan, yaşam kalitesine yön veren en önemli ihtiyaçlardan ve haklardan biridir. Zihin farklı bireylerin öğrenme yeteneği, algısal yetenekler, yaratıcılık, öğrendikleri bir bilgiyi başka ortamlara uyarlama yani genelleme yapma, bilgileri gruplandırma, kendilerini düzenleme (tekrarlama, gruplandırma, ilişkilendirme), bir problemin çözümünü planlama, kontrol etme, uygulama, sonuçlarını değerlendirme konusunda yetersizlikleri, kısa süreli ve dağınık dikkat problemleri sebebiyle bilişsel, zihinsel ve dil gelişimleri olağandan ve birbirinden farklıdır (Bolu Sert, 2017: 11), (MEB, 2008: 4-5), (MEB, 2016: 8-9),

Konuşma akışındaki bozukluklar, gecikmiş dil ve sınırlı sözcük dağarcığı, uzun ve karmaşık cümleleri anlamada, sesleri ayırt etmede güçlük, yönerge takip etme ve vermede sınırlılık, belirli bir konu çerçevesinde diyalogu sürdürüme, bir olay, bir hikâye ya da konuyu anlatamama, dili etkin olarak kullanmada güçlük yaşama, konuşma içeriğini seçememe, konuşmayı başlatmada ve sürdürmede, sesinin ton, ritim, hızını düzenlemede, dilbilgisi kurallarının kullanımında sorunlar, ekolali (tekrar etme), basmakalıp ve tekrarlayan bir dil olmak üzere ifade edici ve alıcı dil düzeyleri düşüktür bu da akademik başarıyı baltalamaktadır (Bolu Sert, 2017: 15), (MEB, 2016: 9).

Soyut, mecazi, mizahi anlatımın kavranmasında güçlük yaşanması, görsel belleğin dil gelişiminden daha iyi olmasından dolayı onlarla kurulan iletişim dili basit ve net ifadeler içermeli, cümleler olumlu olmalı, görsel, grafiksel anlatımlara ağırlık verilmelidir (MEB, 2008: 4-5). “DOKUNMA” yazan ve büyük kırmızı bir “X” olan bir resim kartı kullanmak, “dokunma” şeklinde sesli ifade etmekten daha fazla işe yaramaktadır². Günlük yaşamda dil için bu yapılacaklara ek olarak ihtiyaca göre dil ve konuşma terapileri uygulamak da dil ve konuşma gelişimi açısından katkı sağlamaktadır.

Verilen eğitimlerde uygulanan programların özel gereksinimli bireylerin yaşamlarına katkı sağlayacak özellikte olması önem taşımaktadır. Gereksiz bilgilerden arındırılarak faydalı “öz”ler içeren programlara ağırlık verilmelidir.

İlgi Alanı Geliştirme

İnsanların ilgi duydukları alanda öğrenmeleri, gelişmeleri ve başarılı olmaları çok daha kolay olduğu gibi bu, kişinin mutlu olmasını da sağlayan bir durumdur. Zihin farklı bireylerde ilgi duyulan ve merak uyandıran bir konu tıpkı her insanda olduğu gibi çalışma, gelişme ve başarıya şevkini arttırmaktadır. Bazıları ileri zihinsel farklılık sebebiyle çok fazla konuyla ilgilenemese de birçoğu hava durumunu takip etme, haritaları okuma, gezegenlerin yörüngelerini hesaplama gibi daha karmaşık konulara, evler tasarlama, aşırı detaylı resimler çizme, astronomi, yılanlar, yıldız adları, dinazorlar gibi belirli alanlara yönelmektedir. Hatta bazıları alışılmadık dışında aktiviteler, detaylara dikkat etme ve ilgi alanlarına odaklanma, teknolojiye merak sayesinde bilim, müzik ve resim alanında da başarı sağlayabilmektedir (Başar Şenyılmaz, 2017: 24).

İlgilenilen bir konunun veya bir amacın olması kişiyi hayata bağlayan, kişinin yaşama sevincini arttıran, kişiye çaba göstermeyi öğreten bir olgudur, konuyla ilgili sağlanan başarı ve fark yaratma durumu ise başarıya duygusu tatmini, öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimini desteklemektedir. Bu sebeple ilgilendikleri bir konu, alan varsa buna yönlendirilmeleri, yoksa da farklılık derecesine göre

2 Saranlı, U. (2014, Aralık 16). ZİÇEV-Dada'nın Babasının Mektupları. Web: <https://www.zicev.org.tr/dada-nin-babasinin-mektuplarimakale-1> adresinden 7 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

ilgilenilen bir alan, konu oluşturulması, konferanslar, çalıştaylar, atölye etkinlikleriyle de bu kazanımın desteklenmesi önem taşımaktadır.

Duyusal Hassasiyet

İnsanların çoğunun bazı duyularında ya da hepsinde hassasiyet olabilmekte, ancak bu zihin farklı bireylerde daha şiddetli ve yaygın görülmektedir. Düşük duyarlılık ve aşırı duyarlılık şekillerinde ortaya çıkan duyuşal hassasiyet, kişinin yaşamını zora sokan bir durum olmakta, kişiyi sadece fiziksel olarak değil, psikolojik olarak da rahatsız olma haline itmektedir. Bu durumlarda rahatsızlık içinde olan kişi, kendisini rahatlatan hareketlere başvurmakta, bu duyguyla baş edemezse paniklemekte ve öfkelenmekte, bu yeni durum da onu saldırganlığa, hırçınlığa, inatçılığa yöneltmektedir.

Duyusal hassasiyetler göz önünde bulundurularak, mekân tasarımlarında hem biçim, form anlamında, hem de malzeme, renk, doku, ışık, ses, sıcaklık anlamında dikkatli olunmalı, tasarımlarda duyuşal detaylara önem verilmeli, mekânlarda fiziksel iyi olma durumu, fiziksel konfor şartları (Akustik, aydınlatma, iç hava kalitesi, iklimlendirme, sıcaklık, nem kontrolü renk, doku, malzeme vb.) sağlanmalıdır. Gürültü kontrolünün sağlanması, ani ve yüksek düzeyde aydınlatmalardan kaçınma, koku, nem ve ortam sıcaklığı, renk-doku-malzemelemlerin seçiminde duyuşal hassasiyetin göz önünde bulundurulması gibi tedbirler dikkate alınmalıdır.

Saplantı/Bağlanma/Sabitlik/Rutin/Takıntı

İnsanların bazıları değişikliği severken bazıları sabit olmaktan, aynı düzeni devam ettirmekten, belirli işleri belirli sırada yapmaktan, rutin yaşamaktan hoşlanmakta, bunu bir tercih olarak yaşamaktadır ve bu bir tercih olduğu için rutin dışına çıkılsa bile bir sorun oluşturmamaktadır. Ancak zihin farklı bireyler için durum biraz daha farklı olmakla beraber, rutin onlara huzur veren, bilinmezlikten alıkoyan ve asla şikayetçi olmadıkları bir yaşam şekli haline gelmekte, rutin dışına çıkılması, dengelerini bozan, birtakım rahatsızlıklara, tepkilere yol açan bir durum olmaktadır. Rutine alıştıklarında görev edinip rahatlıkla yerine getirmektedirler, bu da yapılacak işleri yoluna koymakta, günü planlamayı ve yaşamlarını kolaylaştırmaktadır, bu sebeple faydalı rutinleri artırmak çoğu yapmadıkları işleri yapmalarını teşvik etmektedir³(Başar Şenyılmaz, 2017: 24).

Bazı nesnelere aşırı bağlanma, nesnelere bir düzene göre dizme, farklı renk ve şekildeki cisimleri gruplama gibi davranışlar da göstermekte, bazen bağlandıkları bu nesnelere sayesinde sakinleşip, öfke halinden kurtulabilmektedirler (Başar Şenyılmaz, 2017: 24). Bu davranışlar ve rutin yaşam çoğu zaman onlara kendilerini çok iyi hissettirdiğinden, bağlandıkları nesnelere, devam ettirdikleri

3 Saranlı, U. (2014, Aralık 16). ZİÇEV-Dada'nın Babasının Mektupları. Web: <https://www.zicev.org.tr/dada-nin-babasinin-mektuplarimakale-1> adresinden 7 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır

alışkanlıklar onları sakinleştirdiğinden, bu tür davranışlara, bağlandıkları nesnelere, alışkanlıklara, rutinelere saygı duyulmalı, kişisel alanlar olarak düşünülüp, onlara ve çevresindekilere zarar vermeyecek kadarıyla özgürce yaşamaları sağlanmalıdır.

Gün içinde yapılacak işlerin, etkinliklerin, faaliyetlerin etkinlik tablosu ve zaman çizelgesi olarak onlara bildirilmesi günlük yapılacakların planı belirsizlik durumundan uzaklaştırdığı için panik olmalarını engellemekte, iş birliğini kolaylaştırmaktadır. Yazılardan daha çok görsel ve logolara ilgi duyduklarından ve zaman kavramını anlamaları zor olduğundan etkinlik tablosu ve zaman çizelgesi görsellerle ve sembollerle sunulmalıdır⁴.

Tedavi/Bakım/Terapi

Zihin farklı bireylerde, fazla kilolu olma, yeme bozuklukları, şeker, tiroit ya da büyüme hormonu azlığı, epilepsi, psikiyatrik sorunlar, uyku bozuklukları, kalp hastalığı, kas gevşekliği, göz bozuklukları gibi kendi durumlarına ek olarak eşlik eden birtakım hastalıklar, öfke nöbetleri ya da anlık sağlık problemleri olabilmektedir. Bazı gruplarda hareket ile ilgili bozukluklar ve kasılmalar, felç, aşırı kas zayıflığı, el-göz, ayak-göz koordinasyon, denge bozuklukları, nöbetler, öğrenme güçlüğü, dikkat dağınıklığı, kaybolması gereken reflekslerin kaybolmaması, koruyucu reflekslerin açığa çıkmaması, eklem bozuklukları gibi çeşitli bozukluklar da görülmektedir (Ağlamış, 2016: 15), (Çankaya, 2019: 18-19). Uygun ve düzenli tedavi, bakım ve terapi sayesinde bu ek durumlarının ve hastalıklarının kontrolü ve iyileştirilmesi revir, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile sağlanabilir.

Güvenlik/Güvende Hissetme

Güvenli yaşamak, güvende hissetmek; fiziki şartların uygun hale getirilerek kişinin emniyete alınması olarak algılanmasının yanında mahremiyet, bireysellik, kişisel alan gibi bazı psikolojik isteklerin karşılıklı bulması anlamına da gelmektedir. Bu durum, zihin farklı bireyler için özellikle önem taşımaktadır. Duyu bütünlüğünün geri kalmış olmasından dolayı fazla duyuşsal uyarana ihtiyaç duymakta ve bu ihtiyacı karşılanamadığı durumlarda ellerini ya da objeleri ağızlarına götürme, uygunsuz dokunma/yalama yapma, dış gıcırdatma şeklinde kendini gösteren kendilerini rahatlatan bazı davranışlar ortaya çıkmaktadır (Başar Şenyılmaz, 2017: 33-35). Kendilerine has, kendilerini güvende hissettiren, rahatlatan bazı davranış ve hareketlerinin olması ve bazen bunları tek kalarak yaşamak, rahatlamak için çekilebilecekleri, öfke patlaması veya panik anında yalnız kalıp sakinleşebilecekleri bir alana ihtiyaç duymaları, teması sevmemeleri mahremiyeti sağlayan kişisel/bireysel mekânlara ihtiyaç doğurmaktadır. Kişisel/bireysel mekânlar sunulmalı, onlara iyi gelen farklı davranış ve alışkanlıklarına saygı duyulmalıdır.

4 Saranlı, U. (2014, Aralık 16). ZİÇEV-Dada'nın Babasının Mektupları. Web: <https://www.zicev.org.tr/dada-nin-babasinin-mektuplarimakale-1> adresinden 7 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

Bunun yanında aşırı hareketlilik, parmak ucunda yürüme, kanat çırpma, el çırpma, baş sallama, nesnelere vurma ve çevirme, kendi etrafında dönme ve sallanma, aynı şeyleri tekrar tekrar yapma, öfke nöbetleri, rutinlerinin bozulması ile yaşanan panik hali vb. sebeplerden ötürü saldırganlaşıp, kendilerine ve çevrelerine zarar verebilmektedirler, bu anlamda da güvenliğin sağlanması gerekli ve önemlidir (Başar Şenyılmaz, 2017: 14).

Bağımsız Yaşam Merkezi'nin genel tasarımında, kampüste, mekânlarda, ürünlerde hem biçim, form anlamında, hem de malzeme, renk, doku anlamında bu noktaya dikkat edilmeli, kullanılan mobilyalar, mekân öğeleri bu durum göz önünde bulundurularak seçilmeli ve tasarlanmalıdır.

Sosyalleşme

Sosyalleşmek, sosyal hayatın içinde olmak, toplumda kabul görmek her birey için farklı anlama gelse de temelinde kabul edilme, paylaşma, bir bütünün parçası olma duygusu yer almaktadır. Bu eylemlerin gerçekleşmesi zihin farklı bireyler için farklı şekillerde ortaya çıksa da temelindeki duygular onlar için de aynıdır.

Sosyalleşme, günlük yaşam ve iletişim becerileri birbiriyle ilişkili olduğundan, günlük yaşamda yapabilecekleri işler yüklenmeleri, günlük yaşam becerilerini geliştirmeleri için fırsat verilmesi, eğitimler ve çalışmalar ile desteklenmeleri sosyalleşme yolunda adım atmanın, başarma ve işe yarama duygusu tatminini, öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimini sağlamakta, böylece hem bağımsız yaşam becerileri geliştirilmiş hem de sosyal hayatta, toplumda yer almaları sağlanmış olmaktadır⁵(Başar Şenyılmaz, 2017: 29-30), (Çağlar, 2009: 18-20).

Kendilerine bırakıldığında sosyalleşme ihtiyacı hissetmeyeceklerinden, sosyal etkinliklere katılma, sosyalleşme konusunda aşırıya kaçmadan cesaretlendirecek zorlamalar yapılması iyi olabilmektedir (Bolu Sert, 2017: 14). Onları bir araya getirip kaynaştıracak atölye çalışmaları, kulüpler, oyun, spor, müzik, dans vb. etkinlikler düzenlenebilir. Ayrıca dışarıya da hizmet veren bir kafe⁶, kendilerinin de ürettiği ürünlerin satışının olduğu bir mağaza⁷ hem sosyalleşme hem de toplumda yer almış olmaları sebebiyle sorumluluk, başarma duygusu, öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi için faydalı olabilir. Bunun dışında günlük hayatın rutininde onları bir araya getiren bazı sosyalleşme mekânları, toplanma alanları tasarlanabilir.

5 Kanbaş, E. (2014, Aralık 15). ZİÇEV, Down Sendromlu Çocuklar. Web: <https://www.zicev.org.tr/down-sendromlu-cocuklarmakale> adresinden 7 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

Saranlı, U. (2014, Aralık 16). ZİÇEV-Dada'nın Babasının Mektupları. Web: <https://www.zicev.org.tr/dada-nin-babasinin-mektuplarimakale-1> adresinden 7 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

6 Çalışmanın Sosyalleşme Mekânları bölümünde detayları verilmiştir.

7 Çalışmanın Sosyalleşme Mekânları bölümünde detayları verilmiştir.

Sonuç olarak zihin farklı bireylerin “*farklılıklarının*” yol açtığı bir takım “*özel*” sayılabilecek durumlar söz konusu olabilmektedir. Ancak bu durumların hiçbiri ne toplumun dışında bırakılmalarının ne de yaşamlarını bağımlı olarak yaşamak zorunda kalmalarının sebebi olmalıdır. Yapılan literatür araştırmasından yola çıkarak ortaya konulan özellikler/sorunlar/ihtiyaçlar ve bunlara sunulan öneriler ve mekânsal karşılıklar Tablo 1’ de belirtilmiştir. Bu tablo bireylerin ihtiyaçlarının ne olduğunu, bazı sorunlarına nasıl çözümler sunulabildiğini ve güvenli, mutlu, huzurlu kısacası konforlu yaşam sürdürmeleri için mekânsal olarak nelere ihtiyaç duyduklarını özetlemektedir.

ÖZELLİKLER/SORUNLAR	İHTİYAÇLAR	ÖNERİLER	İHTİYAÇLARIN MEKÂNSAL KARŞILIKLARI
Tek taraflı beslenme, doyma hissinin olmaması, gıda olmayan maddeleri yeme, sürekli aynı yemeği yeme, fazla şekerli besinlere yönelme vb. yeme bozukluklarına ve kilo almaya meyilli olma.	Sağlıklı yaşam Öfke kontrolü Kilo kontrolü Uyku düzeni Takıntı kontrolü	Uygun beslenme programı ile sağlıklı beslenmeleri sağlanmalıdır, mutfak aktiviteleri, atölyeleri, beslenme çalışmaları ile beslenme bilinci, doğru beslenme farkındalığı oluşturulabilir.	Beslenme Merkezi
Tek taraflı beslenme, doyma hissinin olmaması, gıda olmayan maddeleri yeme, sürekli aynı yemeği yeme, fazla şekerli besinlere yönelme vb. yeme bozukluklarına ve kilo almaya meyilli olma, fiziksel aktivitenin az olması.	Sağlıklı yaşam Öfke kontrolü Kilo kontrolü Uyku düzeni Takıntı kontrolü Enerjiyi doğru kullanma İlgi alanı oluşturma Başarma duygusu tatmini Öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi	Spor alanlarında faaliyet göstermeleri sağlanmalı, açık ve kapalı mekânlarda fiziksel aktiviteyi destekleyen mini detaylar düşünülmelidir.	Spor Merkezi
Uyku bozukluklarına sahip olma	Sağlıklı yaşam Öfke kontrolü	Uykuya geçiş ve devamı için rutin oluşturulabilir, uyku düzeni için yardımcı öğeler edinilebilir, uyku mekânları bu kaygıyla tasarlanmalıdır.	Farkındalık & Terapi Merkezi
Bilişsel, zihinsel ve dil gelişimlerinin olağandan birbirinden farklı olması.	Başarma duygusu tatmini Öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi Bağımsız yaşam Kişiyse özel eğitim Basit dil ve net, olumlu ifade kullanımı Görsel ve grafiksel anlatım	Farklılıklar, ilgi alanları göz önünde bulundurularak kişiye uygun eğitim, kavramların somutlaştırılması öğretilecek bilgi ve becerilerin küçük adımlara ayrılarak aktarılması, dilde uyarıcı çeşitliliğinin sağlanması, basit, net ve olumlu ifadelerle, görsel, grafiksel anlatımlar başarı oranını yükseltmektedir. Dil ve konuşma terapileri ile de desteklenebilir. Sadece bireye değil ona bakım verenleri de bilinçlendirmek gerekir.	Okul Özel Eğitim Merkezi Farkındalık & Terapi Merkezi
Çok farklı ilgi alanlarıyla ve hobilerle, ayrıntılarla ve detaylarla ilgilenme.	Çaba göstermeyi öğrenme Başarma duygusu tatmini Öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi	İlgilendikleri bir konu, alan varsa buna yönlendirilebilir, yoksa da engel derecesine göre ilgilenen bir alan, konu oluşturulabilir, konferanslar, çalıştaylar, atölye etkinlikleriyle de bu kazanım desteklenebilir.	Üretim & Kurs Merkezi Hobi & Etkinlik Alanları Müzik, Dans, Drama Atölyeleri & Gösteri Salonları Resim, Sanat, Heykel Atölyeleri & Sergi Salonları Spor Merkezi
Öfke patlaması, rutinin bozulmasıyla panik hali vb. oluşabilecek tehlike durumları ve kendileriyle baş başa kalma ihtiyaçları olması, teması sevmemeleri.	Güvenli yaşama Güvende hissetme Mahremiyet, bireysel/kişisel alan	Genel tasarımda, kampüste, mekânlarda, ürünlerde güvenlik göz önünde bulundurulmalı, kendilerini rahat hissedebilecekleri mahremiyeti sağlayan kişisel/bireysel mekânlar sunulmalı, onlara iyi gelen farklı davranış ve alışkanlıklarına saygı duyulmalı.	Konaklama Birimleri -Ev (Sürekli konaklama ünitesi) -Konukevi (Geçici konaklama) -Bireysel Mekânlar

ÖZELLİKLER/SORUNLAR	İHTİYAÇLAR	ÖNERİLER	İHTİYAÇLARIN MEKÂNSAL KARŞILIKLARI
Sosyalleşme konusunda hem başarısız hem de isteksiz olma.	Başarma ve işe yarama duygusu tatmini Öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi Günlük işler Toplumda kabul görme Paylaşma Bir bütünün parçası olma Sorumluluk alma Bağımsız yaşam Sosyalleşme için teşvik edilme	Sosyal etkinliklere katılma, sosyalleşme konusunda aşırıya kaçmadan cesaretlendirecek zorlamalar yapılmalı, atölye çalışmaları, kulüpler, oyun, spor, müzik, dans vb. etkinlikler düzenlenmeli, kafe, mağaza vb. ile toplumda yer almasının sağlanmalı, sosyal mekânlar ve toplanma alanları oluşturulmalı.	Üretim & Kurs Merkezi Hobi & Etkinlik Alanları Müzik, Dans, Drama Atölyeleri & Gösteri Salonları Resim, Sanat, Heykel Atölyeleri & Sergi Salonları Spor Merkezi Sosyal Mekânlar (kafe, mağaza vb.) Konferans Salonu
Duyusal hassasiyetlerinin olması, tepkilerin farklı ve uygunsuz olması.	Duyusal hassasiyetlerinin farkında olunması	Tasarımlarda duyuşsal detaylara önem verilmeli, mekânlarda fiziksel iyi olma durumu, fiziksel konfor şartları (Akustik, aydınlatma, iç hava kalitesi, iklimlendirme, sıcaklık, nem kontrolü renk, doku, malzeme vb.) sağlanmalıdır. Gürültü kontrolünün sağlanması, ani ve yüksek düzeyde aydınlatmalardan kaçınma, koku, nem ve ortam sıcaklığı, renk-doku-malzemelerin seçiminde duyuşsal hassasiyetin göz önünde bulundurulması gibi tedbirler alınabilir.	Konaklama Birimleri -Ev (Sürekli konaklama ünitesi) -Konukevi (Geçici konaklama) -Bireysel Mekânlar
Rutine bağlı kalma isteği, nesnelere bağımlı olunması, değişimlere direnç gösterme, kısıtlı ilgi alanlarının olması.	Alışkanlıklarının bozulmaması, kendisine ve etrafına zarar vermeyecek olan davranışlara fırsat verilmesi, onlara alan açılması.	Görsellerle desteklenmiş etkinlik tablosu ile günlük aktivitelerin aktarılması, görsellerle desteklenmiş zaman çizelgesi ile düzenin sağlanması, yararlı rutinlerin oluşturulması.	Konaklama Birimleri -Ev (Sürekli konaklama ünitesi) -Konukevi (Geçici konaklama) -Bireysel Mekânlar
Eşlik edebilecek hastalıkların, anlık sağlık problemlerinin, öfke nöbetlerinin olması.	Uygun ve düzenli tedavi, bakım ve terapi	Revir, Özel Eğitim Merkezi, rehabilitasyon ve terapi desteğiyle ile rahatsızlıklar giderilebilir.	Revir Özel Eğitim Merkezi Farkındalık & Terapi Merkezi
Öz güven, öz benlik, öz saygı gelişiminin zayıf olması	Toplumda kabul edilme Bağımsız yaşam Başarma duygusu tatmini Bir ekibin parçası olma Seçim yapma	Bölünmüş faaliyet süreci uygulanmalı, günlük işlerde görev ve sorumluluklar verilmeli, seçim yapma şansı tanınmalı.	Spor Merkezi Müzik, Dans, Drama Atölyeleri & Gösteri Salonları Resim, Sanat, Heykel Atölyeleri & Sergi Salonları Sosyal Mekânlar (kafe, mağaza vb.)

Tablo 1. İhtiyaçların Mekânsal Karşılıkları (Çelebi Şeker, 2021: 63-65).

BAĞIMSIZ YAŞAM MERKEZİ BİRİMLERİ

Bireylerin bağımsız olarak toplumda var olma, bağımsız olarak tek başına hareket edebilme olanakları, çevrede var olan başta fiziksel ve psikolojik olmak üzere birçok engelle beraber kısıtlanmakta ve bu da bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik olarak bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerini zorlaştırmaktadır.

Farklı bireylerin engelleri sebebiyle topluma adapte oluşlarının engellenmesi, onlara bir engelin daha toplum tarafından konulması demektir. Onlara konulan bu engelin kaldırılması ve engellenmesinin bir yolu da herkese uygun tasarım ile mümkün kılınacaktır. Mekânların herkesin kullanımına uygun olması hem tasarımcı hem kullanıcı tarafından istenilen bir özelliktir. Bu çalışma kapsamında, zihin farklı bireyler için sözü geçen bağımsız yaşam merkezinin tasarlanması

için oluşturulan mekânsal ihtiyaç programı kapsamında mekânsal olarak diğer yaşam merkezlerinden çok farklı olmaması beklenmektedir. Çünkü aslında tasarlanan her çevre/yapı/mekân/ürün engelli, yaşlı, hamile, çocuk oluşuna göre özel olarak değil, bütün kullanıcılara hizmet verecek şekilde tasarlanmalıdır.

Ortaya çıkarılmış olan *Tablo 1 İhtiyaçların fiziksel mekândaki karşılıkları* ışığında, BYM kapsamında, bireylerin ihtiyaç duydukları mekânların ne olduğu ve bu mekânların fonksiyon ve tasarım anlamında nasıl olması gerektiği konusunda açıklamalar içermekte, *mekânsal ihtiyaç programı* oluşturmada yönlendirici olmaktadır. Bu mekânsal karşılıklar; zihin farklı bireylerin bu merkezde bağımsız yaşama hazırlandığı, destek olacak bir yakını olsa bile yaşamını belli noktaya kadar kendi başına sürdürebildiği, yakını olmayanların aynı zamanda konaklayabildiği, sadece zaman geçirdikleri değil, hayata hazırlandıkları, belli eğitimlerden geçip, sağlıklı bir yaşam sürebildikleri ve duruma, isteğe göre iş hayatına karıştıkları daha da önemlisi toplum tarafından kabul gördükleri bir “Bağımsız Yaşam Merkezi (BYM)” kavramını oluşturmaktadır. *Mekânsal ihtiyaç programı fonksiyon şeması* ile de desteklenerek oluşturulması amaçlanan bağımsız yaşam merkezinin *birimleri* ortaya çıkmıştır.

Tablo 1’ den yola çıkılarak bu yaşam merkezinin mekânsal ihtiyaçları *konaklama birimleri*, *eğitim birimleri*, *sağlık birimleri* ve bir takım *sosyalleşme mekânları* olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırılmış, alt üniteleri de ihtiyaçlara göre oluşturulmuş⁸, aşağıda sıralanmış ve Şekil 1’de fonksiyonlarına göre renklerle⁹ ifade edilerek gösterilmiştir.

1.Konaklama Birimleri

- Ev (Sürekli konaklama ünitesi)
- Konukevi (Geçici konaklama ünitesi)

2.Eğitim Birimleri

- Okul
- Müzik, Dans, Drama Atölyeleri & Gösteri Salonları
- Resim, Sanat, Heykel Atölyeleri & Sergi Salonları
- Hobi & Etkinlik Alanları
- Üretim & Kurs Merkezi
- Özel Eğitim Merkezi

8 Çalışma kapsamında ana mekânlara 'birim', birimin alt mekânlarına ise 'ünite' adı verilmiştir.

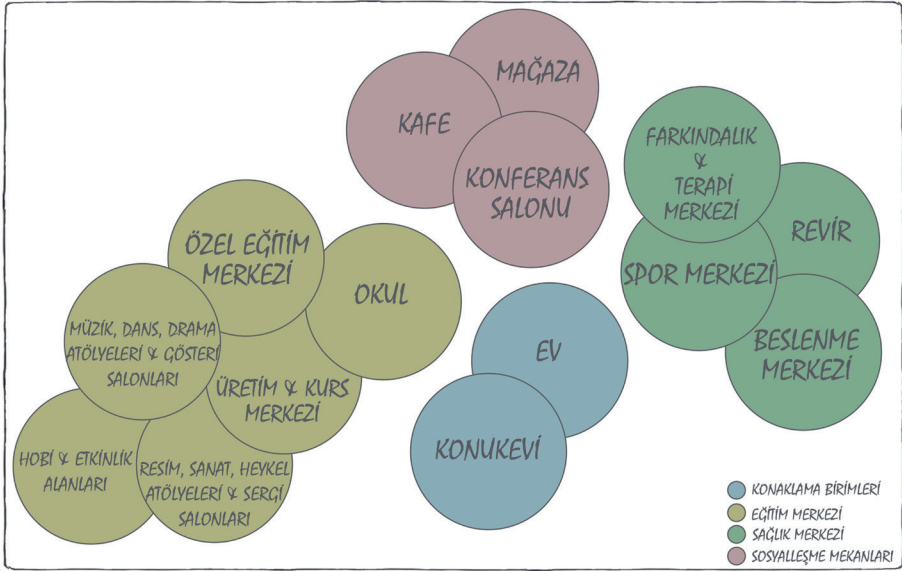
9 Başlıklar ve renkler ihtiyaçlara göre gruplandırılmış olup, fonksiyonel ilişkileri (fonksiyon şemasını) içermektedir (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

3.Sağlık Birimleri

- Spor Merkezi
- Beslenme Merkezi
- Farkındalık & Terapi Merkezi
- Revir

4.Sosyalleşme Mekânları

- Kafe
- Mağaza
- Konferans salonu

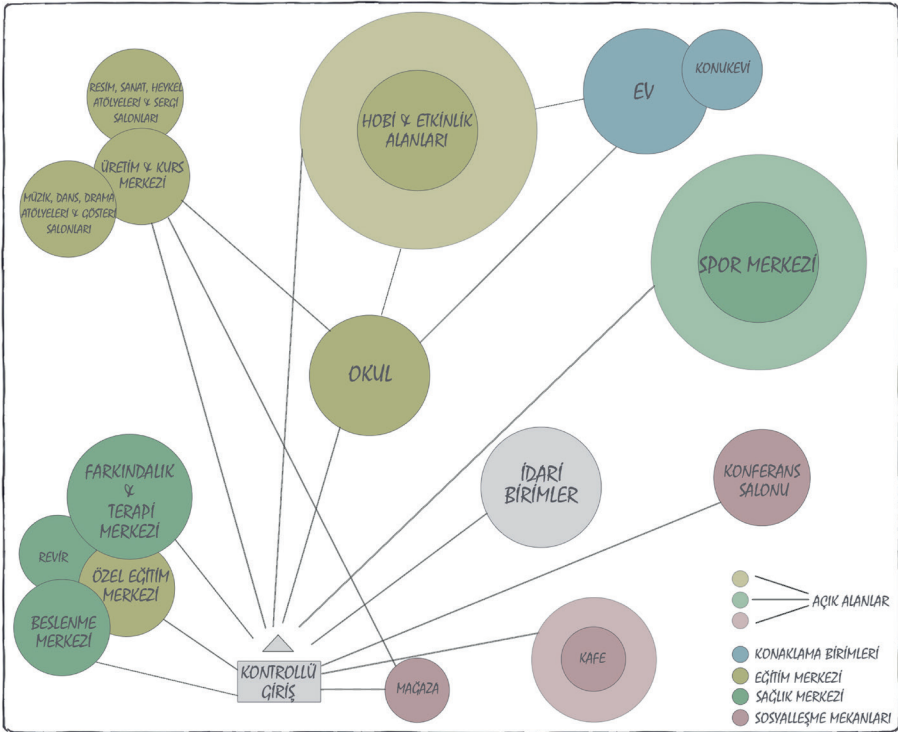

Şekil 1. Mekânsal ihtiyaç programının şematik gösterimi (Çelebi Şeker, 2021: 95).

Ayrıca her birim içerisinde olması öngörülen yönetim mekânlarına ilaveten kampüs geneline hizmet edecek olan *İdari Birimlerin* de olması düşünülmüş, çalışmanın devamında oluşturulan fonksiyon şemasında bu birime de yer verilmiştir.

Birimlerin alt ünitelerinin kendi içlerindeki yerleşim ve mekânların ilişkisi kadar bu birimlerin birbirleriyle ilişkileri de önem taşımaktadır. Öncelikle kampüsün ana girişinin kontrollü olması, araç ve yaya girişi için güvenlik noktası

oluşturulması gerekmektedir. Eğitim Birimleri alt ünitelerinden; Okul, Hobi & Etkinlik Alanları, Üretim & Kurs Merkezi, Özel Eğitim Merkezi, Sağlık Birimleri alt ünitelerinden; Spor Merkezi, Farkındalık & Terapi Merkezi, Beslenme Merkezi ve Sosyalleşme Mekânları olan Kafe, Mağaza ve Konferans Salonu ve İdari Birimler alanlarının merkezin kampüs girişiyle doğrudan ilişkili ve ulaşımının kolay olması düşünülmektedir. Konaklama Birimleri ise hem daha korunaklı olması açısından hem de ana girişle çok alakalı olması gerekmediğinden kampüsün daha görünmeyen alanlarında yer alabilir. Okul ünitesiyle özellikle ilişkili olması planlanan Müzik, Dans, Drama Atölyeleri & Gösteri Salonları, Resim, Sanat, Heykel Atölyeleri & Sergi Salonlarının kampüs girişiyle ilişkilendirilmesi zorunlu olmamakla beraber, Üretim & Kurs Merkezinin hem bu atölyelerle hem Mağaza hem de Okul ile bağlantılı olması sağlanacaktır. Ayrıca Hobi & Etkinlik Alanları birçok ünite ve ana giriş tarafından ulaşılabilir olacaktır. Özel Eğitim Merkezi, Farkındalık Merkezi & Terapi Merkezi ve Beslenme Merkezi ana girişle ve birbirleriyle yakın konumlandırılabilir. Bahsi geçen mekân ilişkileri Şekil 2 aracılığı ile fonksiyon şemasında grafiksel olarak ifade edilmiştir. Ayrıca bu mekânların içerikleri, fonksiyonları, ilişkileri ve ayrıntıları ilerleyen bölümlerde her bir birim ele alınırken daha detaylı anlatılmıştır.

Şekil 2. Fonksiyon şeması (Çelebi Şeker, 2021: 97)

Konaklama Birimleri

Birinci derece yakınları hayatta olmayan zihin farklı bireyler ve yaşam merkezinden eğitim alan, ebeveynleri hayatta olsa da bu deneyimi yaşamaları istenilen veya farklı sebeplerle geçici olarak konaklamalara imkân verecek tam zamanlı ve yarı zamanlı konaklama birimleri bağımsız yaşam merkezinin önemli bir parçası olarak ele alınmaktadır. Esas amaç zihin farklı bireylerin yaşam alışkanlıklarının onların rahatını sağlayacak şekilde devam ettirilmesi ve yakınlarının geçici veya sürekli olarak yanlarından ayrılması durumunda yalnız kalmadan hayatlarına belirli standartlar çerçevesinde alıştıkları ortamda devam edebilmesidir. Ayrıca bu birimde kendilerini mutlu, huzurlu, rahat ve güvende hissedebilecekleri, onlara özgü alışkanlıkları ve davranışları konusunda mahremiyetlerinin sağlanacağı bireysel mekânlar ve sosyalleşip, arkadaşlık kurabilecekleri sosyal mekânlar oluşturulması da önem taşımaktadır. *Konaklama Birimi*'nin bünyesinde *Ev* ve *Konukevi Üniteleri* olmak üzere iki ana ünite olacağı ve genel kullanım alanlarında, bu ünitelere hizmet edecek; giriş, danışma, vestiyer, güvenlik, yönetici ofisi, mutfak, yemek yeme alanları, tuvaletler, gözetmen odası, çamaşırhane, ütü odası, depolar olacağı bunlara ek olarak dinlenme, oyun oynama, izleme, okuma, çalışma işlevlerini karşılayacak bireysel/sosyalleşme alanları oluşturulacağı öngörülmüştür. Mutfak alanı ve yemek yeme alanı genel kullanım alanı içinde, belirlenen öğün saatlerinde, özel durumlarda ise gerektiğinde hem *Ev* hem de *Konukevi Ünitesi*'ne hizmet verecek şekilde düşünülmüş, odaların içinde mutfak ve yemek yeme alanına yer verilmemiştir.

Ev (Sürekli konaklama ünitesi): En çok zaman geçirilen ve bireylerin “ev” i olması sebebiyle merkezin en fazla önem taşıyan birimidir. *Ev ünitesi*; banyo, oturma alanları, yatma alanlarını içinde bulundurmak üzere tek kişilik, iki kişilik ve üç kişilik seçenekli odalar şeklinde düşünülmüştür. Kullanıcı bireylerin ihtiyaçlarına bakıldığında; kendilerini iyi hissettikleri bazı alışkanlıklarını devam ettirebildikleri, günlük rutinlerinin bozulmadığı, aynı zamanda sınırlı, tekrarlayan ve onları rahatlatan birtakım davranışları sergilemeleri için kişisel alanlar oluşturularak güvende hissetme ihtiyacının karşılandığı bir ünite hedeflenmektedir. Bireylerin kendi konaklama biriminde kişisel alanların sağlanmasının yanında, ortak alanlar da oluşturularak, bireyler arasında iletişimin kurulması sağlanmalı, sosyalleşme teşvik edilmelidir.

Konukevi (Geçici konaklama ünitesi): Ailelerin belirli dönemlerde evlatlarını emanet edebilecekleri ya da farkındalık, rehabilitasyon ve/veya terapi eğitimleri/programları için bir otel/eğitim kampı niteliği taşıyan *konukevi* geçici konaklama için düşünülmüş, *Ev* ile ilintili olan, ortak alanlara sahip bir ünedir. Gerekli durumlarda *Ev ünitesi*nde yaşayan zihin farklı bireylerin ebeveynleri için de kullanılabilirliği göz önünde bulundurulmaktadır.

Bireysel ve Sosyal Mekânlar: Birim genelinde kullanıcılar için; kitap okuyabilecekleri, çalışabilecekleri, dinlenebilecekleri, kendileriyle baş başa kalabilecekleri, mahremiyet sunan bireysel alanlar ve oyun oynayıp, müzik dinleyip, bir şeyler izleyip eğlenceli zaman geçirebilecekleri sosyalleşmeyi amaçlayan alanlar oluşturulması hedeflenmiştir.

Eğitim Birimleri

Zihin farklı bireylerin gerekli eğitimi aldıkları, sosyal hayata uyum sağladıkları, yetenek, ilgi alanı ve hobilerine göre gerekli alana yönlendirildikleri, hatta bazı kurslar ve eğitimlerle üretimler yaparak günlük hayatın içine dahil olup, bir parçası oldukları bir birim hedeflenmektedir. *Eğitim Birimi*'nin bünyesinde *Okul, Müzik, Dans, Drama Atölyeleri & Gösteri Salonları, Resim, Sanat, Heykel Atölyeleri & Sergi Salonları, Hobi & Etkinlik Alanları, Üretim & Kurs Merkezi ve Özel Eğitim Merkezi* olmak üzere altı ana ünite olacağı ve genel kullanım alanlarında, bu ünitelere hizmet edecek; giriş, danışma, vestiyer, güvenlik, yönetici ofisi, bekleme alanı ve bu girişteki mekânlara hizmet edecek bir kafeterya, öğretmen, eğitmen, gönüllü dinlenme alanı, temizlik odası ve depo, yeterli sayıda ve özelliklerde tuvalet, mutfak ve yemek yeme alanı ve grup terapi-leri, toplantılar, gösteriler, tanıtımlar ve organizasyonlar için mutfak ile kolay irtibatlandırılabilir konumda, esnek kullanımlı çok amaçlı salon olacağı öngörülmüştür. Bu birimdeki mutfak alanı ve yemek yeme alanı da *Konaklama Biriminde* olduğu gibi, düzenli kullanım sağlaması açısından özellikle belirlenen öğün saatlerinde, özel durumlarda ise gerektiğinde yemek hizmeti sunacak ve ayrıca mutfak alanı da mutfak etkinlikleri ve çalıştaylar kapsamında kullanılacak şekilde düşünülmüştür.

Okul: Belirli bir müfredat ve sosyal programlarla destekli gündüz eğitim birimi olan, okul anlayışında özel eğitim ve rehabilitasyon programıyla hizmet veren bir birimdir.

Müzik, Dans, Drama Atölyeleri & Gösteri Salonları: İlgi duydukları enstrüman, dans veya birtakım drama etkinliklerinin eğitiminin verildiği mini atölyeler ve eğitimi alınan alanda gösterilerin yapıldığı mini gösteri salonları olması hedeflenmektedir. Bu atölyelerde hem BYM kapsamındaki bireylerin hem de BYM dışından katılmaya istekli olan bireylerin gelişimlerine destek olacak etkinlikler ve eğitimler düzenlenmesi düşünülmüştür.

Resim, Sanat, Heykel Atölyeleri & Sergi Salonları: İlgi duydukları sanat alanı, seramik, heykel, resim gibi eğitimlerin verildiği atölyeler ve eğitimi alınan alanda sergilerin yapıldığı mini sergi salonları olması hedeflenmektedir. Bu atölyelerde hem BYM kapsamındaki bireylerin hem de BYM dışından katılmaya istekli olan bireylerin gelişimlerine destek olacak etkinlikler ve eğitimler düzenlenmesi düşünülmüştür.

Hobi & Etkinlik Alanları: Çok farklı ilgi alanlarının olması (evler tasarlamak, aşırı detaylı resimler çizmek, astronomi öğrenmek, yılanlar, yıldız adları, dinozorlar) sebebiyle onlara bu alandaki ilgi ve meraklarını hobi olarak gerçekleştirme ve/veya ilgi duydukları bazı alanlarda uzman kişilerle kısıtlı sürelerde de olsa çalıştaylar ve benzer etkinlikler düzenleme imkânının da sunulması hedeflenmektedir. Bu etkinlik alanlarında hem BYM kapsamındaki bireylerin hem de BYM dışından katılmaya istekli olan bireylerin ilgi alanlarına göre etkinlikler ve eğitimler düzenlenmesi düşünülmüştür.

Üretim & Kurs Merkezi: Kendi markasını yaratıp, üreten ve satışıyla fayda yaratmayı hedefleyen bir sistem öngörülmektedir. Basit atölyelerde yapım imkânı olan aksesuar ürünlerinin ortaya konması, bazı ürünlerin dışarıda üretilerek bu merkezlerde uygun ambalajlama sistemine dahil edilerek pazarlanmaya hazır hale getirilmesi eylemlerine imkân sağlayacak mekânlar öngörülmektedir. Üretim alanlarına yakın konumdaki dış alanlarda sebze meyve üretimine uygun bir düzenleme de ayrıca düşünülmektedir. Bu üretim alanlarının imkânlar dahilinde çeşitlendirilmesi, yeni etkinlikler kazandırılması her zaman teşvik edilmeli, sınırlı da olsa hayvancılık/mandıra konumlanması da düşünülebilir. Zihin farklı bireylerin de bu üretimlerin bir parçası olması sağlanması ve oluşturulan mekânların gerektirdiği kurslarla desteklenmesi önem taşımaktadır. Bu alanların sadece BYM kapsamındaki bireylere değil, dışarıdan katılmak isteyen bireylere de açık olması düşünülmüştür.

Özel Eğitim Merkezi: Özel rehabilitasyon eğitimleri, terapi eğitimleri ile hem merkez dahilinde bulunan zihin farklı bireylere ve yakınlarına hem de dışarıdan eğitim almak isteyen diğer bireylere hizmet etmesi hedeflenmektedir.

Sağlık Birimleri

Sağlıklı bir hayat için düzenli beslenme, spor ve uyku her birey için olduğu gibi zihin farklı bireyler için de önemlidir. Bu bireylerin doyma hislerinin zayıf olması, tek taraflı beslenmeye yatkın olmaları yeme bozukluklarına yol açmakta, buna hareketsizlik de eklenince kilo kontrolü sağlanamamakta, haliyle düzenli beslenme ve spor daha da önem kazanmaktadır. Ayrıca doğru beslenme ve uyku düzeni, düzenli spor öfke nöbetlerini engellemekte, başarıya duygusu, öz güveni, öz benliği, öz saygıyı desteklemektedir. *Sağlık Birimi*'nin bünyesinde *Spor Merkezi*, *Beslenme Merkezi*, *Farkındalık & Terapi Merkezi* ve *Revir* olmak üzere dışarıdan da katılımın kabul edildiği dört ana ünite olacağı ve genel kullanım alanlarında, bu ünitelere hizmet edecek; giriş, danışma, vestiyer, bekleme alanı, güvenlik, yönetici ofisi, bekleme alanı ve bu girişteki mekânlara hizmet edecek kafeterya ve tuvaletler, eğitmen dinlenme alanı, temizlik odası ve depo olacağı öngörülmüştür.

Spor Merkezi: Sporun her birey için özellikle de zihin farklı bireyler için öfke kontrolünün sağlanmasında, başarıma duygusunun hissedilmesinde, öz güven, öz benlik, öz saygı duygularının kazanımında payı büyük olduğundan, ayrıca zihin farklı bireylerin temel mantıkla sağlıklı birer birey olmaları, kilo kontrollerinin de sağlanması gerektiği düşünüldüğünde *Spor Merkezi* ünitesinin varlığı önemli hale gelmektedir. *Spor Merkezinde;* koşu, yoga, nefes terapileri, jimnastik, yüzme (açık-kapalı) ve ilgilerine göre daha birçok spor dalı eğitimi hedeflenmektedir. Fiziksel imkânlar dahilinde binicilik eğitimlerinin de merkezde yer alabilmesi tercih edilen bir durumdur. *Spor Merkezi* BYM dahilinde bulunan bireylere hizmet verdiği gibi BYM ile ilişkisi olmayan zihin farklı bireylerin de katılımına elverişli şekilde tasarlanması düşünülmüştür.

Beslenme Merkezi: Sağlıklı birer birey olmalarının, beslenme düzenlerinin ve kilo kontrollerinin sağlanması gerektiği için bu birimin hem beslenme programı ile hem de bazı mutfak atölyeleri etkinlikleriyle eğlenceli bir şekilde merkezdeki bireylere olduğu kadar ailelerine ve dışarıdan bilgilenmek isteyen bireylere de beslenme bilinci konusunda destek olması hedeflenmektedir.

Farkındalık & Terapi Merkezi: Uyku ve yeme bozukluğu, öfke kontrolü, korku, travma vb. durumlarda, farkındalık ve terapi eğitimleri ile hem merkez dahilinde bulunan zihin farklı bireylere ve yakınlarına hem de dışarıdan eğitim ve destek almak isteyen diğer bireylere hizmet etmesi hedeflenmektedir.

Revir: Benzeri her eğitim veya kamu kuruluşu gibi bu merkezde de acil müdahale, herhangi bir sağlık problemi karşısında ilk müdahale veya temel bazı sağlık hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için düşünülmüştür. Ayrıca zihin farklı bireylerin bazı eşlik eden hastalıklarının takibi için de hizmet vermesi öngörülmektedir.

Sosyalleşme Mekânları

Bireylerin ilk hedef olarak sosyalleşmeleri olmak üzere hem günlük işlere dahil edilmeleri hem de çalışma hayatına hazırlanmaları, uyum sağlamaları için öngörülmüş bir birimdir. Alt üniteleri çeşitlendirilebileceği gibi, bu çalışma kapsamında bir *Kafe* ve *Üretim Merkezinde* yapılan işlerin satışının olduğu bir *Mağazanın* da varlığı önem taşımaktadır. Bu mekânların hem fayda sağlama hem sosyalleşme hem de olağan kabul edilen bireyler açısından önemli bir farkındalık aracı olacağı öngörülmektedir. Bunlara ek olarak açık ya da kapalı bazı sosyalleşme mekânlarını da oluşturmak hedeflenmiştir. Açık alanda hayvanların da içinde olduğu parklar, sokak oyunlarının oynandığı oyun alanları, bisiklet yolları ve yürüyüş alanları, macera parkurları, hobi bahçeleri (çiçek, ağaç dikimi, meyve sebze yetiştirme vb.) kapalı mekânda ise film izleme odaları, kitap

okuma ve etüt alanları, çalışma için paylaşımlı çalışma modülleri (hot-desk)¹⁰ düşünülmüştür. Ayrıca dışarıya açık büyük organizasyonların da yapıldığı bir konferans salonunun olması hem bilinçlendirme hem sosyalleşme konusunda büyük katkı sağlayacaktır.

Kafe: Servis, müşteri ile ilişki, hazırlık kısmında hem aktif olarak görev almaları hem de kafede yapılan yemeklerin yapım, hazırlık, servis aşamasında bazı sorumluluklar üstlenmeleri hedeflenmiştir. İlgili alanlarına göre halkla ilişkiler faaliyetleri, sosyal medya sorumlulukları, etkinlik programı oluşturulmasına destek gibi görevleri de üstlenebilecekleri ve bu aktivitelere zemin oluşturacak mekânlar tasarlanması öngörülmüştür. Bu görev/sorumluluklara ek Kafenin mutfağında veya Kafenin ayrılmış bir bölümünde zaman zaman yapılan mutfak etkinlikleri ve çalıştaylar sayesinde hem sosyalleşme hem günlük hayata tutunma, işe yarama duygusunun tatmini, öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi sağlanmış olacaktır.

Mağaza: Satış, müşteri ilişkileri kısmında hem aktif olarak görev almaları hem de Üretim Merkezinde üretilen bazı ürünlerin satış ve üretim aşamasında bazı sorumluluklar üstlenmeleri hedeflenmiştir. Bu görev/sorumluluklara ek olarak mağazanın bir bölümünde zaman zaman yapılan bazı etkinlikler ve çalıştaylar sayesinde hem sosyalleşme hem günlük hayata tutunma, işe yarama duygusunun tatmini, öz güven, öz benlik, öz saygı gelişimi sağlanmış olacaktır.

Aktivite Alanları: Açık alanlarda bazı hayvanların da içinde olduğu parklarda hayvanlarla iç içe vakit geçirerek, mutlu olmalarının yanında sahip oldukları sevgiyi daha da büyütmeleri, sokak oyunlarının oynandığı oyun alanları, bisiklet vb. binme ve yürüyüş alanları, macera parkurları sayesinde günlük stresten uzaklaşıp, güzel zaman geçirmeleri, hobi bahçeleri (çiçek, ağaç dikimi, meyve sebze yetiştirme vb.) sayesinde bir meyve/sebze/bitkinin büyüme sürecine tanıklık ederek sabretmeyi ve sorumluluk almayı öğrenmeleri hedeflenmiştir. Kapalı mekânda ise film izleme odacıkları, kitap okuma ve etüt alanları, çalışma için paylaşımlı çalışma modülleri düşünülmüştür.

Konferans Salonu: Zihin farklı bireylerin kendi etkinliklerini, performanslarını sergiledikleri minik salonlara ek daha kapsamlı, bazen dışarıya da açık olan

10 Paylaşımlı çalışma modülü (hot-desk): "Sanal ofis ve paylaşımlı ofis (co-working) uygulamalarına ek olarak mimarlık ve teknoloji alanındaki gelişmeler doğrultusunda çalışma ortamlarında da çalışanların esnek çalışmalarına olanak verecek şekilde çalışma mekânı ve birimleri (hot-desk) firmalar tarafından kullanılır hale gelmiştir. Kimsenin sabit masasının olmadığı ve isteyen istediği masada çalışabildiği paylaşımlı ofis (hot-desking) uygulamasının yanında, esnek çalışma alanları çalışanların bireysel ya da grup halinde çalışmalarına olanak veren planlamalara da sahiptir. Dinlenme, sosyalleşme (ve hatta bazı örneklerde oyun) alanları mekânın çekiciliğini arttıran tasarım unsurları olarak göze çarpmaktadır. Kısacası, bina ve iç mekân tasarımındaki gelişmeler doğrultusunda değişen çalışma mekânları, teknolojinin sunduğu olanaklar sayesinde dönüşüme uğrayarak esnek çalışma mekânları-birimleri (hot-desk) haline gelmiştir." Aktaran: (Çelebi Şeker & Aytar Sever, 2019: 535). Detaylı bilgi için bakınız: (Göçer, Karahan, & Oygür İlhan, 2018)

bilgilendirme eğitimleri gibi büyük organizasyonların yapıldığı, diğer birimlerden bağımsız, fuayesi, bekleme alanı, mini kafesi ve tuvaletleri olan bir salon hedeflenmektedir.

SONUÇ

Zihinsel ve fiziksel farklılıkların ortaya çıkardığı erişilebilirlik sorunu, kapsayıcı ve herkes için uygun tasarımlarla önlenmesi zorunlu bir durumdur. Zihin farklı bireylerin fiziki mekanlara ve yaşama erişebilirliği, engellilik kavramını sorun olmaktan çıkarabilecek önemli bir adımdır. Kapsayıcı tasarımlarla zihin farklı bireylerin kişilik özelliklerinin tespit edilerek bu durumlara uygun mekânsal tasarımlara yönelmesi ve bir yandan yaşamsal konfor sağlanırken, diğer yandan eğitim ve kişisel gelişim, sosyalleşme gibi gereksinimlerin de karşılanması mümkün olabilmektedir. Önemli olan programın net bir şekilde ortaya konması, mekânsal ihtiyacın kullanıcıların her türlü gereksinimine cevap verecek şekilde oluşturulmasıdır. Devamında ise kapsayıcı bir çözüm için evrensel tasarım ilkelerinin benimsenmesi önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan araştırmalar, anlatılanlar ve varılan sonuçlar göstermektedir ki mekânsal olarak herkese uygun tasarım yapıldığında tamamen farklı, çok özel bir tedbir ya da uygulamaya gerek kalmadan herkes gibi zihin farklı bireylerin de yaşamlarını sürdürebileceği mekânlar tasarlanabilmektedir.

Bazı durumlarda, davranışlarda istatistiksel olarak çoğunluktan farklı olsalar da göz ardı edilmemesi gereken en önemli şey zihin farklı bireylerin ihtiyaçlarının da her insanınki gibi olduğudur. Bu sebeple “farklı” bir mekân arayışına girmek, “özel” tasarımlar yapmak, “olağandan ayrı” düşünmek yoluna gidilmesi yerine; mekânların kolay kullanımı ve her bireye hitap etmesi noktasında yoğunlaşılması önerilmektedir. Bu anlayışla tasarım yapmak için; herkes için tasarım yapmak, olağan mekânlara grafiksel kolaylaştırıcı öğeler eklemek, güvenlik, kişisel alana saygı ve güvende hissettirme konularına özen göstermek ve duyuşal hassasiyetleri göz önünde bulundurmamak gibi temel prensiplere yönelmek gereği ortaya çıkmaktadır.

Bağımsız yaşam merkezi tasarımlarında her projenin kendi özel koşulları bulunacağı gerçeği dikkate alınarak, önerilen rehberden yararlanma eylemleri farklılık gösterecek; ihtiyaç programları çerçevesinde esnetilerek kullanılabilir olacaktır. Temel fonksiyonel prensipler ve önerilen tasarım prensipleri, gerektiği noktalarda ve gerek görüldüğü kadarıyla kullanılabilir; çalışma içeriğinde önerilen senaryonun hacimsel boyutları değişebilir; ağırlıkları ihtiyaca yönelik kurgulanabilir. Zihin farklı bireylerin ebeveynleri hayattayken kullanacakları, alışkanlıklarına katacakları bağımsız yaşam merkezi fikri; özel gereksinimli bu bireyler için eğitim, sosyalleşme, hayata katılma, insan ilişki-

leri, kendini geliştirme, öz savunuculuk, istihdam, eğlence gibi pek çok alanda yaşam hakkına saygılı bir ortam yaratmak ve ebeveynlerini kaybettiklerinde de bu eylemleri gerçekleştirirken, alıştıkları ve mutlu oldukları ortamlarda hayatlarını sürdürebilmeleri anlamı taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Ağlamış, C. E. (2016). Serebral Palsi: Oyun Eğitiminin Fonksiyona Etkisi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Başar Şenyılmaz, P. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu ve Down Sendromu Olan Bireylerde Oral Motor Beceriler ve Beslenme Problemlerinin İncelenmesi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Engelli Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Bolu Sert, H. (2017). Zihinsel Engelli Çocuklara Yönelik Müze Ziyaretinin Değerlendirilmesi: Bir Uygulama Örneği. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Çağlar, S. (2009). Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı Doktora Tezi.

Çankaya, Ö. (2019). Serebral Palsili Çocuklarda Çevresel Faktörler ile Aktivite ve Katılım Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Programı Doktora Tezi.

Çelebi Şeker, N., & Aytar Sever, İ. (2019). Ofislerde Geçici Çalışma Birimi: Örnek Modül Tasarımı. E. İslamoğlu, & S. Yıldırımaltın içinde, Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar (s. 533-542). Ankara: Berikan Yayınevi.

Çıtak, A. E. (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocuk ve Ergenlerin Otizm Spektrum Bozukluğu ve Mental Retardasyonu Olmayan Kız Ve Erkek Kardeşlerinin Zihin Kuramı, Sosyal İletişim, Genel Psikopatoloji Yaşam Kalitesi ve Akran İstismarı Açısından Değerlendirilmesi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Hastalıkları Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi.

Göçer, Ö., Karahan, E., & Oygür İlhan, I. (2018). "Esnek Çalışma Mekânlarının Çalışan Memnuniyetine Etkisinin Akıllı Bir Ofis Binası Örneğinde İncelenmesi". Megaron, 13 (1), 39-50.

Hakverdioğlu, İ. (2006). İleri Derecede Mental Retardasyonlu Bireylerde Malnütrisyon ve Beslenme Durumunun Değerlendirilmesi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Diyetetik Programı Yüksek Lisans Tezi.

MEB. (2008, Aralık 26). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Zihinsel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı. Aralık 20, 2020 tarihinde <https://orgm.meb.gov.tr/>: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04010347_zihinselengellibireylerdestekeitimprogram.pdf adresinden alındı

MEB. (2016). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi- Zihinsel Yetersizlikler. Ocak 7, 2020 tarihinde <http://www.megep.meb.gov.tr/>: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Zihinsel%20Yetersizlikler.pdf adresinden alındı

GÖRSEL KAYNAKLARI

Çelebi Şeker, N. (2021). Zihin Farklı Bireyler İçin Bağımsız Yaşam Merkezi Tasarım Yaklaşımları ve Tasarım Rehberi Önerisi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

İNTERNET KAYNAKLARI

Kanbaş, E. (2014, Aralık 15). ZİÇEV, Down Sendromlu Çocuklar. Web: <https://www.zicev.org.tr/>: <https://www.zicev.org.tr/down-sendromlu-cocuklarmakale> adresinden 7 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

Saranlı, U. (2014, Aralık 16). ZİÇEV-Dada'nın Babasının Mektupları. Web: <https://www.zicev.org.tr/>: <https://www.zicev.org.tr/dadanin-babasinin-mektuplarimakale-1> adresinden 7 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.